

NAGY (BERNÁTH) JULIANNÁ KRISZTINA

VALLÁSOSÁG, DE (MÉG) MILYEN?!
ERDÉLYI MAGYAR FIATALOK VALLÁSOSÁGA 2001-BEN

Elvek és hipotézisek

A vallás és a társadalom viszonya változóban van. Emiatt érdekes. (Tomka 2004) visszatérő kérdése a mikroszociológiai valláskutatásnak, hogy különböznek-e alkatilag vagy/és cselekedeteikben a vallásos emberek a nem vallásosaktól? A vallásosságnak, vagy éppen a konkrét felekezethez tartozásnak van-e valami látható következménye az ember életében?

A kérdés elméleti megalapozása több irányból történik. Az egyik szerint minden vallás sajátos – más vallásoktól és a nem vallásosságtól eltérő – értékrendet képvisel, amelynek szocializálása eleve bizonyos sajátosságot kell(ene), hogy adjon az embernek. Ezen túlmenően a gyakorolt és elkötelezett vallásosság folyamatos erkölcsi- és értéktudatosítással jár, aminek ismét ki kell(ene) fejeződnie a mindennapi életben. Ezen logika szerint a vallásos emberek pozitív irányban különböznek a nem vallásosaktól.

Egy másik érvelés szerint a vallásosság intézményesült jellegéből az következik, hogy a hívő ember, aki egy előzetesen kialakított, ugyanakkor igen erősen kötelező tudati és erkölcsi rendszerben szocializálódott, egyrészt önálló, hiszen – úgymond – tilalmas számára az egyházától eltérő önálló továbbgondolás, másrészt intoleráns, hiszen minden mást elfogadhatatlannak és rossznak minősít. Ugyanez az érvelés fordított irányban is létezik. Mivel a vallásosság – állítólag – önállótlan, a feltétlen tekintélynek való önkéntes alárendelést és abszolút és merev elvek és szabályok elfogadását követeli, ezért – tendenciásként – a merev, autoriter személyiségű emberek hajlanak arra, hogy vallásosak legyenek, vagy hogy vallásosak maradjanak. A fent leírt két elmélet a vallásosság eltérő értelmezéséből adódóan belső, illetve külső (intrinsic-extrinsic) vallásosságot különböztetve meg, a valóságot eltérő dimenziók szerint értelmezik, ezek alapján a feltett kérdésekre nem adhatók biztos válaszok.

Tomka Miklós szerint – külföldhöz mérve – Erdély erősen vallásos és egyházas, ami feltételezhetően annak (is) tulajdonítható, hogy ez a hagyományból élő változatlanosság kifejeződése, ami az iparosítás, modernizációs folyamatok hatására „összeomolhat” (Tomka 1998).

Hipotézisünk szerint Erdélyben a hagyományból élő és személyes elkötelezettséget nem feltételező, általános „vallásosság” dominál a modern korban terjedő egyéni, személyesebb és elkötelezettebb vallásosságnál, elvetve azt a nézetet, mely szerint a „modernizáció” automatikusan és szükségszerűen elválasztalnodáshoz vezetne (Tomka 1998).

Kutatások (túlnyomórészt amerikaiak – Argyle – Beit-Hallahmi 1975, Beit-Hallahmi 1973, Stark–Bainbridge 1996, Yinger 1957 stb.) bizonyítják, hogy a vallásosság mindegyik típusára érvényesek bizonyos jellemzők. A teljesség igénye nélkül ezek a következők: erőteljesebb affinitás a közösségalkotásra, a közösségi részvételre, a szociabilitás egyéb formáira és ezen belül a családiasságra (D’Antonio –

¹ E kérdés kapcsán ld. még Gabriel, Karl (szerk. 1996): *Religiöse Individualisierung oder Säkularisierung?* München, Chr.Kaiser - Gütersloh, Gütersloher Verlagshaus

Aldous 1983, Martin 1981). A vallásossággal általában (a nem vallásoságnál mérhetően erőteljesebb mértékben) együtt jár továbbá az erkölcsi elvek ápolása és a pszichikai-lelki kiegyensúlyozottság, ami „lelki egészség” és személyes boldogságtudat formájában is mutatkozik.

Tomka Miklós szerint noha elsősorban a külső vallásosság jellemzője, a gyakorlóan vallásos, illetve az egyházas népesség egészére is tendenciaszerűen érvényes a hagyományörzés, a jövővel szemben inkább a múlt értékeire támaszkodás, a kulturális értelemben vett konzervativizmus, az adott körülményekbe való belenyugvás, vagy legalábbis a társadalmi konformizmus és az erőszakos változtatások és az abban való részvétel elutasítása, a merev, az újdonságot inkább elutasító, differenciálatlan gondolkodás, és végül az előítéletesség. Ez utóbbi beállítódás erőteljesebb, mint az erőszakos változtatások elutasítása. A külső vallásossággal jellemezhető emberek társadalmilag inkább „passzív”-ak (részben a „csendes többség” tagjaként), a fennálló rend mellett foglalnak állást és (ezzel többé-kevésbé összhangban) politikailag is konzervatívak. Ugyanakkor a belső vallásosság jellemzője a fennálló kulturális és politikai viszonyok relatívnak, átmenetinek tekintése és azokkal kapcsolatban is erőteljes innovációs készség, társadalmi-politikai aktivizmus és az elv-etikához való alkalmazkodás helyett a felelősség-etikához való alkalmazkodás. A belső vallásossággal jellemezhetőek csoportjában alacsony az előítéletesség, viszont magasabb a toleranciaszint, s ezzel összhangban általános a jogi merevség elutasítása. Tomka szerint annyira egyértelműnek tűnik, hogy a vallásosság – legalább bizonyos vonatkozásokban – jelentős személyiség- és magatartásbefolyásoló tényező. A befolyásolás maga ellenben több tényező függvénye és az eredménye különböző lehet. A társadalom egésze szempontjából két dolog látszik kulcskérdésnek. Egyrészt, hogy egy országban vagy társadalmi csoportban milyen mértékű a vallásosság intézményes megmerevedettsége és milyen a hívő és a nem hívő emberek aránya? Másrészt az, hogy bizonyos csoportokban, vagy akár egyéneknél, milyen a belső és a külső vallásosság „keveredési aránya” (Tomka 1998).

A vallási jelenséggel foglalkozó társadalomtudományokban nem alakult ki konszenzus arra nézve, hogy milyen jelenségeket kell a vallásosság, vallásos viselkedés fogalma alá besorolni, s mit nem.

Operacionalizálva a vallásosság fogalmát olyan viselkedésformákat, attitűdöket jelölünk meg, melyek a vallásosságvalamilyen köztudatban képszerűen élő formájára utalhatnak. Az erdélyi magyarok vallásosságfogalmát a felsorolt dimenziók mentén vizsgáljuk. A nagyobb vallási rendszerek meghatározása alapján bizonyos értelemben vallásosnak tekinthető az a személy, aki

1. rendszeresen vesz részt istentiszteleten,
2. gyakran imádkozik,
3. minden kétséget kizáróan hisz Istenben vagy egy meghatározott természetfeletti létezőben, és
4. vallásos embernek tekinti magát (vö. Szántó 1998.18.).

Ezen operacionális definíció hiányossága abban áll, hogy hiányoznak belőle olyan viselkedési és gondolkodásformák, amelyek elsősorban speciális vallási kultúrák követőire jellemzők, és nem tartalmaz olyan elemeket, amelyekkel a modern társadalmat jellemző ún. individuális vagy láthatatlan vallásosság rendelkezik (Luckmann 1967). Luckmann szavaival: vallásoságon az egyházorientált vallásosságot értjük, s az egyházorientált vallásosságra jellemző viselkedési formákat jelöljük meg a vallásosság indikátoraként (Luckmann 1967). Mivel azonban nem áll rendelkezésünkre olyan kritériumrendszer, mely alapján száz százalékos biztonsággal megmondható az, hogy valaki vallásos-e vagy sem, megtörténhet, hogy félreosztályozhatunk. Lehetséges tévedéseink másik forrása, hogy nem egyetlen kritériumrendszer alapján kívánjuk az egyének vallásosságát mérni. A vallásosságot közvetlenül meg nem figyelhető jelenségeként fogjuk fel, olyan viselkedésformákat, attitűdöket figyelhetünk meg mindössze, melyek a vallásosság meglétére vagy hiányára utalhatnak. Ezeket a viselkedés- és gondolkodásformákat, illetve az ezekre vonatkozó megfigyeléseket Paul Lazarsfeld (1968) révén a vallásosság „nyomvonalainak”, „nyomelemeinek”, a vallásosság megfigyelhető dimenzióinak nevezhetjük.

A megfigyelt egyének vallásosság szerinti besorolásához az említett dimenziókat, nyomelemeket, információkat egyszerre használjuk fel, a tévedéseknek minél kisebb esélyt adva.

A vallásos identifikáció vonzatai

A magukat vallásosnak ítéelő emberek nem minden esetben sorolhatók a vallásos emberek kategóriájába a vallásosság más ismérvei szerint is: nem minden ember, aki vallásosnak mondta magát hisz Istenben, jár templomba vagy imádkozik rendszeresen. Statisztikai elemzések alapján arra a következtetésre lehet jutni, hogy a vallásos önidentifikációjával leginkább az istenhit jár együtt. Ezt követi a személyes vallásgyakorlat (ima), majd az istentiszteletek rendszeres látogatása (Szántó 1998.19.).

A vallásosság dimenziói

Dimenziók	Megfigyelési módok
1. Vallásos identifikáció	Hívőnek tartja-e magát a megkérdezett?
2. Intézményes vallási aktivitás	Istentiszteleten való részvétel gyakorisága
3. Személyes vallási aktivitás	Imádkozás gyakorisága
4. Istenhit	Vélemények Istenről

Az önbesorolás-módszer elvi kiindulópontja, hogy mindenkinek magának kell tudnia, hogy vallásosnak vagy nem vallásosnak minősíti-e magát; az ilyen nyilatkozatot a társadalomnak komolyan kell vennie és tiszteletben kell tartania. Mindezek mellett fontos tudni azt is, hogy a szubjektív besorolás többnyire valamilyen helyi kontextushoz hasonlítás eredménye, azaz a kapott válasz jelentése különböző társadalmi rétegekben vagy osztályokban különböző lehet. Az önbesorálással kapott eredmények és a vallásosság egyes jegyeinek előfordulását mérő objektívabb eljárások között csak közepes erősségű a korreláció (Szántó 1998).

A vallásosság fenti ismérvei közül nem állt rendelkezésünkre adat a személyes vallási aktivitás dimenziójáról. A vallásosságot mérő változót klaszterelemzéssel hoztuk létre a vallásos identifikáció, az intézményes vallási aktivitás és az Istenhit dimenziók alapján. Ezen osztályozás szerint három csoport különíthető el: az „passzívak”, a „mérsékelték” és a „vallásosak” csoportja.

Az erdélyi fiatalok vallásossága szociodemográfiai csoportok szerint

A dolgozat alapját a 2001 decemberében végzett felmérés képezi, a határon túli magyar fiatalokra is kiterjedő MOZAIK2001 Magyar Fiatalok a Kárpát-medencében kutatás². Az elemzésbe vett minta a romániai magyarok 65%-a által lakott településeket, a tág értelemben vett Erdély 13 megyéjét és Maros megye mezőszéki részét (Marosvásárhellyel együtt) képezi. A helyi kutatás a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Szociológia Tanszéke és a Max Weber Társadalomkutatásért Alapítvány együttműködése révén jött létre, területi bontásban reprezentatív lépcsőzetes mintavétellel, kvótás-sétáló háztartás-beazonosítással bővítve.

A mintába 1196 fiatal került³, 14 és 30 év közötti férfiak (48,9%) és nők (51,1%). A kérdés idő-

² A kutatás jogtulajdonosa a budapesti Nemzeti Ifjúságkutató Intézet (NIKI) és jogutódja, a MOBILITÁS Ifjúságkutató Iroda, amelyeknek ezúton is megköszönjük a hozzájárulását e tanulmány elkészítéséhez.

³ Ahol nincs eltérően jelölve, N=1196. A részletes mintaleírás a kötet mellékletében olvasható.

pontjában a válaszadók 35,5%-a különböző oktatási formákban⁴ tanult, 49,1%-a aktív, 7,2%-a inaktív és 8,2%-a munkanélküli. Azok, akik a kérdés pillanatában már befejezték tanulmányaikát a következő iskolai végzettséggel rendelkeznek: általános iskola 14,6%, szakiskola 26,3%, középiskola 33,3%, technikum vagy posztliceális 7,2%, főiskola 3,5%, egyetem 14,1%, magiszteri 0,5%, doktori képzés 0,5%.

A más változókkal való együttes eloszlás vizsgálhatósága érdekében a felekezet szerinti megoszlásból három kategória készült: a katolikusoké (28,3%), protestánsoké (61,5%) és a semmilyen felekezethez nem tartozóké (6,8%) (N=1155). Ugyanígy a templomba járás gyakorisága szerint létrehozott új változó a hetente (26,1%), havonta (29,8%), évente (35,1%), ritkábban (7,1%) és soha nem (1,8%) járás szerint osztályozza a válaszadókat (N=1191).

A korábban említett klaszterelemzés révén létrehozott csoportokat a következőképpen jellemezhetjük: a „*passzívak*”: önbesorolás szerint: nem hisznek, templomba ritkábban, mint évente vagy soha nem járnak és nem érzik semmilyen felekezethez tartozónak magukat, N=140; a „*mérsékelt*” csoportjába azok tartoznak, akik önbesorolás szerint: kétségekkel hisznek Istenben vagy egy felsőbb hatalomban, a maguk módján vallásosak, templomba legalább havonta járnak, N=418; és a „*vallásosak*” csoportjára pedig a fenti dimenziók szerint legnagyobb „bevontság” jellemző, N=615.

Számos vizsgálódás kimutatta, hogy a vallásosság egyik legnagyobb súlyú dimenziója a szervezeti bevontság, a részvételi dimenzió (Szántó 1998.181.). Világnézeti kérdésekben az elképzeltetén vallásosoknak van a legkiforrottabb véleményük.⁵ Nem sokkal marad el mögöttük a határozottan „*passzívak*” csoportja. Ez a két csoport nagyjából tisztában van saját világnézeti hovatartozásával. Más a helyzet a „*maguk módján*” vallásosokkal és nem vallásosokkal, valamint a világnézeti tanáratlanokkal. Ezekre a csoportokra is „*ráragad*” valamilyen világnézeti vélekedés, de az nem igazán tudatosul. Az ide tartozók maguk sem tudják áttekinteni vallásos vagy nem vallásos hiedelmeket s ennek megfelelően nem is tudnak kritikusan szembenézni azokkal. A tudatosság küszöbe alá szoruló (elő-) ítéletek pedig nehezhizhetik a valósággal való tudományos szembenézést (Tomka 1998).

A fentiek alapján vizsgálva a válaszadókat elmondható, hogy az egyház tanítása szerint magukat vallásosnak mondók közül a katolikusok 38,2%-a, míg a protestánsok 60,6%-a jár hetente legalább egyszer templomba. Legalább havonta az egyház tanítása szerint vallásos katolikusok 20,9%-a és a protestánsok 76,7%-a jár. A maguk módján vallásosak között a katolikus felekezetrűek⁶ (50,8%) és a protestánsok (47,5%) szinte megegyező arányban tartoznak a hetente legalább egyszer templomba járók közé. A „*bizonytalankodók*” között 60,9%-os azon katolikusok aránya, akik legalább évente járnak, és közeli értéket mutat ezen arány a protestánsok körében is (53,1%). Azok, akik legalább havonta járnak a minta 56%-át képezik. Szignifikáns összefüggés van a templomba járás gyakorisága és az önbesorolás alapján mért vallásosság között ($p < 0.001$).

A települések város-falu felosztásában, nemek szerint vizsgálva a vallásosságot megfigyelhető, hogy a vallási passzivitás túlnyomó részt városi férfiakra jellemző, a mérsékelték között hasonló arányban vannak városi és falusi nők és férfiak, a magukat vallásosnak tartó egyének körében azonban nagyobb arányban szerepelnek a falusi nők.

Nemek szerinti megoszlásban az „*passzívak*” 76,5%-a férfi, a „*mérsékelt*” körében hasonló arányban szerepelnek, a „*vallásosak*” körében pedig kevéssel a nők felé billen az arány (58,0%). Ez az összefüggés szignifikáns jelleggel bír ($p < 0.01$).

A vallásszociológiában szinte már közhelyszámba megy az a teória, hogy a szekularizálódó társadalmakban az egyes társadalmi csoportok szekularizáltságának foka szoros és pozitív korrelációban

⁴ A részletes megoszlást lásd a 2. mellékletekben.

⁵ Vallásosság önbesorolás szerinti megoszlás az 5. mellékletben.

⁶ A válaszadók felekezeti hovatartozás szerinti megoszlása a 3. és a 4. mellékletben.

van azzal, hogy milyen magas társadalmi pozíciót foglal el az adott társadalmi csoport. Minél magasabb pozíciót foglal el egy egyén a társadalmi egyenlőtlenségi rendszerben, annál kevésbé mutatja a vallásos viselkedés jegyeit (Szántó 1998.29.). Az iskolázottság és a vallásosság kapcsolata a vizsgált populációban is pozitívan korrelál, szignifikáns kapcsolat van az iskolai végzettség és a vallásosság között, abban az értelemben, hogy a magasabb iskolai végzettségűek tartoznak a „passzív” vagy a „mérésékelt” csoportba, a „vallásosak” között gyakoribb az alacsony iskolai végzettség ($p < 0.01$).

Az apa iskolázottsága és a klaszterek szerinti csoportokban elfoglalt hely szignifikáns összefüggést mutat férfiak ($p < 0.001$) és nők ($p < 0.05$) esetében egyaránt, a magasabb iskolázottságú apák gyermekei a „mérésékelt” vagy a „passzív” csoportba tartoznak. Az anya iskolázottsága mentén vizsgálva ugyanezt megfigyelhető, hogy a férfiak vallásossága fordítottan arányos az anya iskolázottságával, minél magasabb végzettséggel rendelkezik az anya, annál kevésbé vallásos a férfi ($p < 0.001$). Nők esetében viszont nem mutatható ki szignifikáns kapcsolat ilyen téren. Ugyanígy összefüggés áll fenn a válaszadó neme, iskolázottsága és a vallásosság mértéke között. Abban az esetben is szoros összefüggés mutatható ki a iskolázottság és a vallásosság között, ha a kérdezett vallásosságát az önbesorolás szerint mérjük ($p < 0.001$). Az egyház tanítása szerinti vallásosság többnyire a nőkre jellemző, a „mérésékelt” közé többnyire férfiak tartoznak.

A főkomponens-elemzés során nyert faktorok⁷ alapján vizsgálva a vallott értékek fontosságát négy csoport különül el: a *tradicionalisták* csoportja, akik olyan humanista értékeket vallanak magukénak, melyek a társadalmi rend meglétén alapszanak, hangsúlyt fektetnek a nemzeti értékek megőrzésére, tiszteletben tartják a társadalmi normákat, a tradíciókat és a környezetet védelmét, a vallásos hitben keresve az evilági terhektől való szabadulást. Az *újítók* számára a kreativitás és a változatos, érdekes élet jelent értéket. A *talpraesettek* az adott társadalmi valósághoz kötődnek, materiális biztonságra és döntéshez való jogra törekszenek, ugyanakkor érzékenyek a környezetükben tapasztalható szépre is. A *ragaszkodók* a személyközi viszonyok kiegyensúlyozottságát (szerelem, családi biztonság, igaz barátság) tekintik alappilléreknek.

A lakás felszereltsége és a vallásosság között is szignifikáns az összefüggés, minél inkább vallásos a válaszadó, annál kevésbé birtokol különböző javakat. Megjegyzendő, hogy ez az összefüggés tulajdonítható a minta „torzításának” is, ugyanakkor arra is felhívjuk a figyelmet, hogy itt csupán a birtokolt javak száma, a szobaszám és a lakás felülete alapján mutatuk ki az összefüggést, mivel nem álltak rendelkezésünkre olyan adatok, egyéb magas szintű változók, melyek a lakás értékét rögzítették volna. Szintén itt említendő meg az is, hogy a birtokolt javak legtöbb esetben a kérdezett családjának tulajdonát képezik, és nem a megkérdezett egyénét, ezért nem garantálható ezen kapcsolat érvényessége. (A válaszadók 11%-a rendelkezik saját lakással, saját szüleinél (74%) vagy házastársa szüleinél (5%) lakik, 7%-uk bérlő lakást és 3%-uk egyéb formában lakik ott).

Vallásosság és társadalmi távolságok

A különböző társadalmi csoportokhoz tartozó kisebbségek tagjaihoz kapcsolódó viszony a vallásosság mértéke mentén vizsgáltuk⁸. Ez alapján megfigyelhető, hogy legszorosabb viszony az azonos társadalmi csoporthoz (magyarok) tartozó egyénekhez, valamint a többségi nemzetiségűekhez (románokhoz) fűzi a válaszadókat. Ezen utóbbiakat a válaszadók közel 40%-a fogadná el családtagként, főként az „passzívak” csoportjába tartozók, és csupán a válaszadók 9%-a vallja azt, hogy egy országban sem lakna ezen nemzet tagjaival.

⁷ A táblázatot ld. a 7. mellékletben. A modell a teljes variancia 50,18%-át magyarázza, Method= Varimax

⁸ Ezzel kapcsolatosan grafikonok a 9-13. mellékletekben találhatóak.

Legnagyobb ellenszenv a kábitószert fogyasztókkal (vallások, mérsékelték 60%-a még egy országban sem lakna velük, a passzívak 35%-a elfogadná őket azon a településen, ahol él), illetve az alkoholt fogyasztókkal szemben észlelhető, főként a vallások és a mérsékelték körében, a passzívak tanúsítanak legnagyobb rokonszenvet irántuk, többségük megosztaná velük a lakott települést.

A roma kisebbség tagjai iránt is a kevésbé vallások tanúsítanak nagyobb mértékű elfogadást, ezen belül pedig a válaszadók közel 70%-a létesítene velük legalább „polgártársi” viszonyt. Családjába a válaszadók 10%-a fogadná ezen kisebbség tagjait. A színes bőrűek iránt tanúsított rokonszenv a románokéhoz viszonyítható, családjukba legtöbbször a passzívak fogadnák őket (10%-al többen, mint a vallások).

Hasonló következtetésre juthatunk, ha a fenti eredményeket összevetjük egy középiskolások körében végzett kutatás eredményeivel⁹. A társadalmi kohézió az azonos társadalmi csoportokból származó egyénnel szorosabb, míg a társadalom periferiáin elhelyezkedő kisebbségi csoportokkal szemben többnyire elutasítás, negatív kapcsolat áll. Ha az előítélet-mentességet, a „mások” elfogadását pozitív tulajdonságnak tartjuk vallásosság intenzitása szerint vizsgálva az elmondottakat, megcáfolódnak látszik hipotézisünk azon része, mely szerint a vallásos emberek pozitív irányban különböznek a nem vallásosaktól. A társadalomban élő kisebbségek elfogadására-elutasítására gyakorolt hatás kapcsán a vallásosság nem tekinthető fő tényezőnek.

Vallásosság kapcsolata a közösségközpontúsággal

Durkheim óta szociológiai közhely, hogy a vallás az emberek között kapcsolatokat teremt. Egybehangzó tapasztalatok szerint a vallás mind a kollektív identitások, mind a társadalmi csoportok közötti differenciálódás fontos tényezője. Jelentős szerepe van a vallásnak a társadalmiasulásban és a demokratikus struktúrák kialakításában és fenntartásában, a kisebbségi tudat megőrzésében és a kisebbségek politikai jogainak biztosításában (Tomka 2004).

Célunk megvizsgálni, hogy az erdélyi magyar fiatalok körében mennyire igaz az a hipotézis, hogy a vallásossággal egyenlő arányban áll az erőteljesebb affinitás a közösségalkotásra, a közösségi részvételre, a szociabilitás egyéb formáira és ezen belül a családiasságra (D'Antonio – Aldous 1983, Martin 1981).

E kérdésre a választ a felsorolt változók mentén vizsgáltuk: a kérdezett családi állapota, testvéreinek száma, tervez-e a jövőben gyerekek vállalását, mennyire felel meg eszményének szülei élete, melyek a kitűzött tervek és milyennek látja ezek megvalósulási esélyeit, részt vesz-e valamilyen civil szervezetben.

A gyermeces válaszadók között a vallások és a mérsékelték szerepelnek nagyobb arányban, viszont a tervezett gyerekszám tekintetében hasonlóak az arányok a vallásosság különböző mértéke szerint, kicsivel nagyobb az arány a vallások körében, viszont a „majd meglátjuk” és a „körülményektől függ” válaszok a kevésbé vallások között fordulnak gyakrabban elő. Szignifikáns kapcsolat áll fenn a testvérek száma és a tervezett gyerekszám között abban az értelemben, hogy minél kevesebb testvére volt valakinek, annál kevesebb gyermeket vállalna. Ez a kijelentés a vallásosság mentén vizsgálva a jelenséget is igaznak bizonyult ($p < 0.05$).

Nagyobb testvérszám a vallásosabbak körében fordul elő, a házasságban élők körében azonban a passzívak szerepelnek nagyobb arányban, ők azok, akik fiatalabb korban kötöttek házasságot, főként a 15-24 évesek korcsoportjában.

⁹ Vö. Veres Valér (2000): *Nemzeti és állampolgári identitás*. In: Veres Valér (2000) (szerk.) *Nemzeti vagy nemzedéki integráció. Erdélyi középiskolások átalakulásában*. Limes-Uj Mandátum, Budapest-Kolozsvár.

A kitűzött tervek között gyereknevelés, családalapítás többnyire a vallásosabbakra jellemző, míg a szakmai sikerek elérése, karrierépítés, anyagi értékek megszerzése, vállalkozás beindítása a kevésbé vallásosaknál szerepel. Ezen tervek megvalósulásának esélyeit vallásosságtól függetlenül egyforma arányban ítélik meg a kérdezetek. A jelenlegi életmóddal azonban a vallásosabbak elégedettek nagyobb mértékben, míg az elégedetlenek közé nagyobb arányban tartoznak a kevésbé vallásosak.

A szülők élete, mint pozitív példakép a válaszadók 40%-ánál fordul elő, főként a vallásosak körében, a kevésbé vallásosak nagyobb aránya nem tartja követendőnek a szülői modellt ($p < 0.05$).

A családi biztonság, igaz barátság, barátok, nemi identitás, az elvégzett munka természete, a jövővel kapcsolatos tervek megvalósulása többnyire egyformán fontos, eltérés a politika, közszféra iránti érdeklődés mértékében, a jövedelemnek, pénznek tulajdonított fontosságban mutatkozik.¹⁰ A tradíciókat, szokásokat, nemzet szerepét, társadalmi rendet hasonló módon ítélik meg a válaszadók a vallásosság mértékétől függetlenül¹¹. Ugyanilyen következtetés vonható le a különböző társadalmi problémáknak tulajdonított fontosság tekintetében is, a vallásosság szerinti eltérés nem haladja meg a 2-3%-ot. És végül: civil szervezetekben való részvétel többnyire a vallásosakra jellemző, ennek hiánya pedig a kevésbé vallásosakra.

Összegzés

A Weber utáni szociológia (és főként vallásszociológiai) kutatások alapkérdése a vallásosság és a társadalmi differenciálódás kapcsolata. Ezen tanulmány alappillére az említett „weberi hipotézis” módosított tesztelése, abban az értelemben, hogy a felekezeti differenciálódás helyett inkább a vallásosság mértéke alapján létrejövő -vagy nem jövő- rétegződés dimenzióit vizsgáljuk

A vallásosság mértéke szerint vizsgálva az Erdély különböző megyéiben élő fiatalokat megállapítható, hogy a társadalmi értékek, attitűdök, prioritások mentén létrejött tagozódás és a társadalmat alkotó egyének vallásossága között nem figyelhetők meg nyilvánvaló és szignifikáns kapcsolatok. A magukat vallásosnak mondó egyének és a nem vallásosak között nincsenek olyan (mérhető és egyértelmű) különbségek, melyek egyenlőtlenségi reláció okai lennének. Ezzel szemben azonban a szervezeti bevonság, a nemi hovatartozás, település típusa, iskolázottság, iskolai végzettség és szülők iskolázottsága mentén szignifikáns összefüggés mutatható ki a vallásosság mértéke szerint.

Hipotézisünk, mely szerint Erdélyben a hagyományból élő és személyes elkötelezettséget nem feltételező, általános „vallásosság” dominál a modern korban terjedő egyéni, személyesebb és elkötelezettebb vallásossággal szemben,¹² legtöbb dimenzió szerint beigazolódni látszik. A fiatalok körében a vizsgált kérdések mentén nem figyelhető meg konzisztencia a vallásosság mértéke és társadalmi kérdésekhez való viszonyulás között. A vallásosság külső jegei igen kis mértékben határozzák meg a társadalmi cselekvés tartalmát, a szocializáció során elsajátított - többnyire vallásosnak definiált - kultúra vonásai nem tükröződnek a mindennapi gyakorlatban.

Megjegyzendő, hogy ezen következtetéseket a rendelkezésünkre álló adatok korlátai határozzák meg, melyben nem álltak rendelkezésünkre a szülők vallásosságára, a vallásos szocializáció meglétére vagy hiányára vonatkozó (és egyéb) információk, melyeket az általunk vizsgált dimenziókkal együtt elemzésre érdemesnek találunk a vallásosság dimenziói szerint is reprezentatív kutatásban.

¹⁰ Vö. Kiss Tamás (2000): *Ifjúsági életszakasz és jövőstratégiák az észak-erdélyi nagyvárosok középiskoláisi körében*. In: Veres Valér (2000) (szerk.) *Nemzeti vagy nemzetközi integráció. Erdélyi középiskolások átalakulásban*. Limes-Új Mandátum, Kolozsvár-Budapest.

¹¹ Mennyire fontosak az alábbi értékek a vallásosság mértéke szerint - ld. a 6. mellékletben

¹² E kérdés kapcsán ld. még Gabriel, Karl (szerk. 1996): *Religiöse Individualisierung oder Säkularisierung?* Chr.Kaiser - Gütersloh, Gütersloher Verlagshaus, München.

Szakirodalom

- Argyle, Michael – Beit-Hallahmi, Benjamin (1975): *The Social Psychology of Religion*. Routledge & Kegan Paul, London-Boston.
- Banton, Michael (szerk., 1966): *Anthropological Approaches to the Study of Religion*. Tavistock, London.
- Beit-Hallahmi, Benjamin (szerk. 1973): *Research in Religious Behaviour. Selected Readings*. Brooks/Cole, Monterey.
- Berger, Peter L (1967): *The Sacred Canopy*. Doubleday, Garden City.
- Durkheim, Emile (1968): *Les formes élémentaires de la vie religieuse*. PUF (eredetileg: 1912), Paris.
- Gabriel, Karl (szerk. 1996): *Religiöse Individualisierung oder Säkularisierung? Chr.Kaiser – Gütersloh, Gütersloher Verlagshaus, München*.
- Gereben Ferenc – Tomka Miklós (2000): *Vallásosság és nemzettudat. Vizsgálódások Erdélyben*. Kerkai Jenő Egyházzociológiai Intézet, Budapest.
- Gereben Ferenc: *Vallomások a vallásról*. 32-45. In: Máté-Tóth – Jahn 1998.
- Glock, Charles Y. – Stark, Rodney (1965): *Religion and Society in Tension*. Rand McNally, Chicago.
- Horányi Özséb (1997) (szerk.): *Az egyház mozgástereiről a mai Magyarországon*. Vigilia Kiadó, Budapest.
- Kiss Tamás (2000): *Ifjúsági életszakasz és jövőstratégiák az észak-erdélyi nagyvárosok középiskolásai körében*. In: Veres Valér (2000) (szerk.) *Nemzeti vagy nemzedéki integráció. Erdélyi középiskolások átalakulásban*. Limes-Új Mandátum, Kolozsvár-Budapest.
- Malcom B. Hamilton (1998): *Vallás, ember, társadalom. Elméleti és összehasonlító vallásszociológia*. Adu Print. Budapest.
- Simmel, Georg (1973.a): *A vallás*. 508-533. In: Simmel (1973.b)
- Simmel, Georg (1973.b): *Válogatott társadalomelméleti tanulmányok*. Gondolat, Budapest.
- Stark, Rodney – Bainbridge, William Sims (1987): *A Theory of Religion*. Lang, New York.
- Stark, Rodney – Bainbridge, William Sims (1996): *Religion, Deviance & Social Control*. Routledge, New York-London.
- Szántó János (1998): *Vallásosság egy szekularizált társadalomban*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- Tomka Miklós (1984): *Vallásszociológia*. Budapest, Tankönyvkiadó.
- Tomka Miklós (1998): *A vallásosság mérése*. In: Máté-Tóth – Jahn 1998.
- Tomka Miklós: http://www.fil.hu/uniworld/vt/szoc/tomka_1.htm [2003, október]
- Tomka Miklós: <http://www.mtapti.hu/mszt/19923/tomka.htm> [2004, november]
- Veres Valér (2000): *Nemzeti és állampolgári identitás*. In: Veres Valér (2000) (szerk.) *Nemzeti vagy nemzedéki integráció. Erdélyi középiskolások átalakulásban*. Limes-Új Mandátum, Kolozsvár-Budapest.
- Virt László (1991) *Katolikus kisebbség Erélyben*. Egyházforum, Budapest-Luzern.
- Yinger, Milton (1957): *Religion, Society and the Individual*. Macmillan, New York.

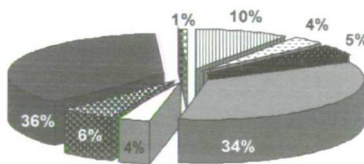
1. MELLÉKLET

A válaszadók korcsoport- és nemenkénti eloszlása

	-19	20-24	25+	Összesen
Férfi	181	202	202	585
Nő	183	206	222	611
Összesen	364	408	424	1196

2. MELLÉKLET

A tanuló válaszadók eloszlása a különböző képzési szinteken (35.5%)

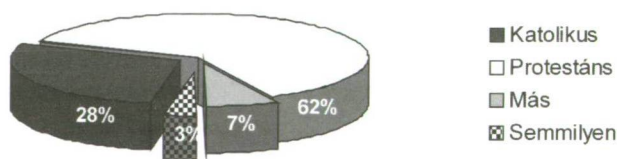
- Általános
- ▨ Szakiskola
- Szakközépiskola
- ▩ Középiskola
- Posztliceális
- ▨ Főiskola
- Egyetem
- ▩ Posztgraduális

3. MELLÉKLET

1. Felekezet szerinti eloszlás a mintában	%
Római katolikus	27,6
Református	52,3
Evangélikus, lutheránus	1,3
Görög katolikus	0,8
Görögkeleti, ortodox, pravoszláv	1,5
Adventista	0,2
Baptista	1
Unitárius	6,7
Egyéb	1,4
Nem tartozik egyikhez sem	6,7
Adathiány	0,5
2. Önjellemzés szerinti eloszlás	%
Kétségek nélkül hisz Istenben	49,3
Kétségekkel hisz Istenben	31,3
Időnként hisz	7,6
Egy magasabb hatalomban hisz	5,4
Nem tudja, hogy van-e Isten	3,5
Nem hisz Istenben	1,7
Adathiány	1,2
3. Templomba járás gyakorisága szerinti eloszlás	%
Hetente többször	6,7
Minden héten egyszer	19,3
Havonta két-háromszor	17,6
Havonta egyszer	12
Évente néhányszor	30,1
Évente egyszer	4,9
Ritkábban, mint évente	7,1
Soha	1,8
Adathiány	0,4

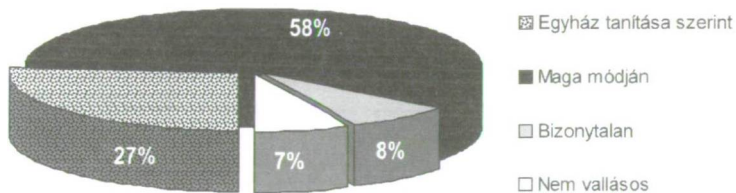
4. MELLÉKLET

A válaszadók felekezeti hovatartozás szerinti megoszlása

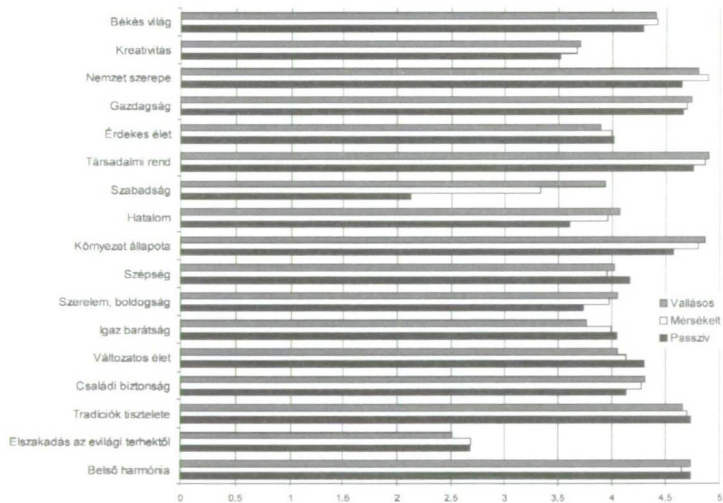
5. MELLÉKLET

Vallásosság - önbesorolás szerinti megoszlásban

6. MELLÉKLET

Mennyire fontosak az alábbi értékek a vallásosság mértéke szerint
 átlagértékek: 1-egyáltalán nem fontos, 5-nagyon fontos

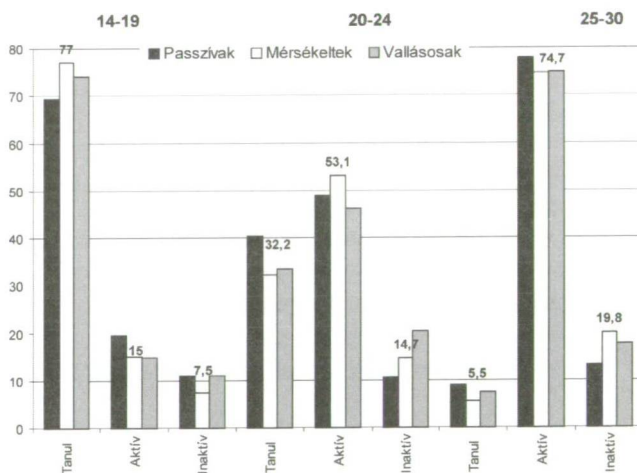

7. MELLÉKLET Faktorok és faktor súlyok

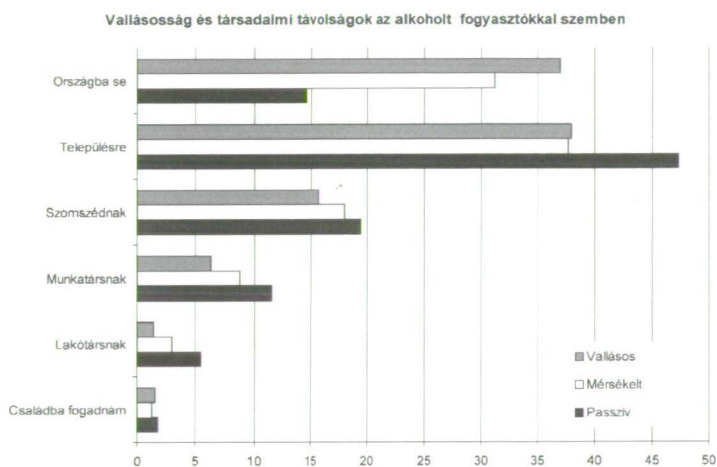
Értékek	Tradicionalis- ták (20.7%)	Újítók (12.5%)	Talpra- settek (9.7%)	Ragaszkodók (7.8%)
Nemzeti értékek megőrzése	0.750			
Tradíciók tisztelete	0.743			
Társadalmi rend	0.534			
Környezet védelme	0.489			
Evilági terhektől való elszakadás, vallásos hit	0.487			
Változatos élet		0.759		
Kreativitás		0.658		
Érdekes élet		0.709		
Gazdagság			0.743	
Hatalom			0.652	
Szépség			0.647	
Szerelem				0.745
Igaz barátság				0.637
Családi biztonság				0.547

8. MELLÉKLET

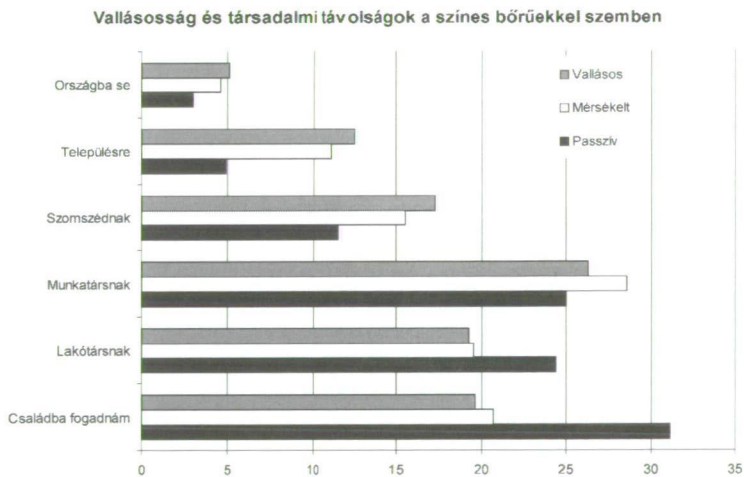
A foglalkozási struktúrában elfoglalt hely a vallásosság mértéke és korcsoportok szerint

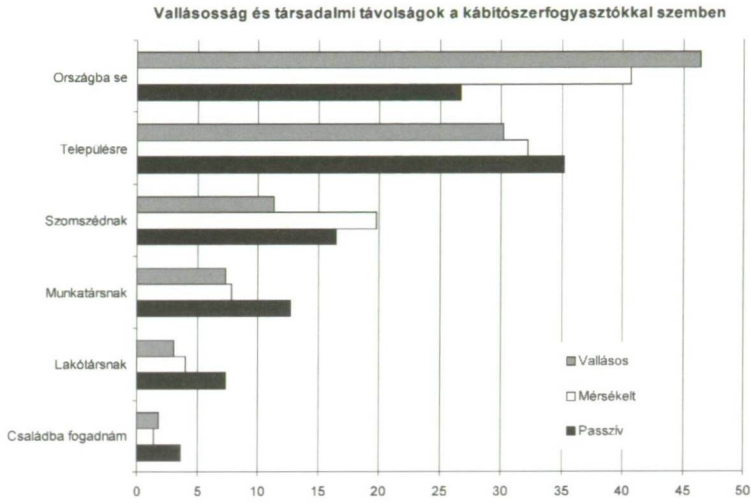
9. MELLÉKLET

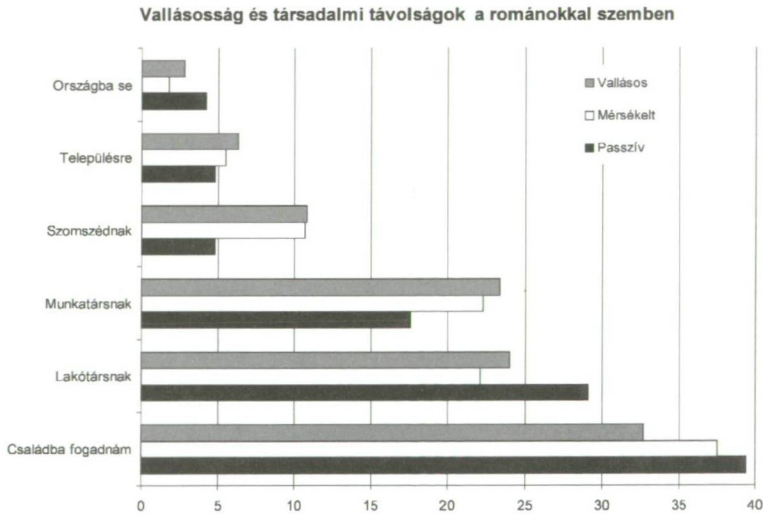
10. MELLÉKLET

11. MELLÉKLET

12. MELLÉKLET

13. MELLÉKLET

